

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№37
(18922)

2017 чылдың
апрель 6
четверг

Хүннүн үнери — 05:48
Ажары — 19:18
Хүн дурту — 13:30

Садар өртээ хостуг 12+

ОЙНАП БЕРЕМ, ХӨГЖҮМЧҮ

аның композиторларының
ыкчы эвилели апрель 14-түн
е 15 чылдаан оюн демдеглер.
Ук эвилелдин тургустун-
002 чылда кара чажындан-на
үлгө сундулуг, салым-чаян-
ыак хөгжүмчү Томас Монгуш
иторлар эвилелинин кижигүнү
рген. Ынчан ол 16-ла харлыг
Эвилелдин эң-не бичии назы-
кигүнүн ат-сураглыг компози-
чаптааш, «полктун оглу» деп
п алганнар. Оон бээр-ле Томас
ннүг эдер-хааржаан эдиспи-
ириң Херел-оол, Люндуп Со-
дээш оон-даа өске билдингир
ларның ыяңгылыг аялгала-
п берип, аян тудуп чорааш, рес-
га сураглыг хөгжүмчү болуп
тген.

Коңзай-оолович Монгуш Кызыл

хоорайга төрүттүнген. Ада-иезинин алды
ажы-төлүнүн хеймери. Томастың ачазы
хөгжүмчү, эдер-хааржаакка ойнаар чораан.
Чажындан-на аялга дыңнап өскөн болгаш,
ол чеди харлыында-ла радио, телевизордан
дыңнаан аялгаларын эдер-хааржаакка ол-ла
олчаан ойнаптар аларган. Үшкү классчы
үезинде-ле «өзүп келгеш, өске кым-даа эвес,
чүглө хөгжүмчү болур мен» деп, бодунуң
салым-чолун ыяк билир турган.

Школаны дооскаш, Кызылдың А.Б. Чыр-
гал-оол аттыг уран чүүл училищезинин
«Дирижер» болгаш «Баян» салбырынче
өөренип кирип алган.

2008 чылда училищени дооскаш, улаштыр
Кемеровонун күрүнениң хөгжүм институтун-
че дужаап кирип алгаш, аңаа өөренимшаан,
2009-2013 чылдарда Сибирьнин биче буурай
чоннарының «Алдынай» ансамблинин эдер-
хааржаак үдекчи бооп ажилдап турган.

Институдун чедишкинниг доозуп алгаш,

Кыргыз Республиканың Бишкек хоорайга
«Дирижер» салбырынга билиин бедидип
өөренгенинин соонда, төрзэн Тывазынче ээп
чанып келгеш, 2013-2016 чылдарда бодунуң
доосканы училищезинге уран чүүл удуртукчузу
бооп ажилдаан. Амгы үеде ол-ла колледжтин
«Дирижер» болгаш «Баян» салбырының баш-
кызы болуп ажилдап чоруур.

Уран чүүл колледжинин коллективи-
биле республиканың кожуун-суурла-
рынче үнүүшкүннер кылып, солун оюн-
көргүзүглерин бараалгадып, хоорайның
культурлуг хемчеглеринден чыда калбайн,
концерттерге, байырлыг кезээлерге кирип,
ыраажыларга аялга үдеп берип чорааш, То-
мас Коңзай-оолович чогадыкчы салым-ча-
яанныг аныяк композитор бооп чон караанга
көстүп келген.

М. Томастың школачы чылдарындан бо
үеге чедир чедип алган чедишкүннеринин
сан-түнүн санап даңзылаары берге. Ол рес-
публика чергелиг мөөрей-фестивалдарның
хөй дакпыр лауреады, Чазак Баштыңының
хүндүлөл бижи, шаңналдарының эдилек-
чизи.

«Силернин хөгжүмчү болур салым-
чолуңарның оруун кым айтып берип, деткип
турганың?» — деп аныяк композитордан ай-
тырарымга: «Мени ыры-хөгжүм делегейинче
чедип кириген, хөгжүмчү болур салымымга
үлүг-хуузун кирип чораан башкыларым
— сураглыг композитор Каадыр-оол Бегзи
биле РФ-тин болгаш ТР-нин культуразының
алдарлыг ажилдакчызы, моол күрүнениң
хүндүлүг хамаатызы Александр Павлович
Оськин. Олар мени чүглө хөгжүмге эвес,
идик-хепти аянын кылдыр кедеринге, шын
алдынарынга өөредип база амыдырал-
чуртталганың кичээлдерин берип, арга-
сүмезин кадып чорааннар. Ачам чеди харлыг
турумда-ла «кызыл-дустай» берген. Ол оода-
ла элээди апаргыжемче чурттап чораан
болза, оон база-ла дыка хөйүн өөренип алыр
турган боор мен. Авам база мени дыка-ла
деткип чорду.

Бичимден-не улуг назылыг хөгжүмчүлөр,
композиторларның чагы-сүмезин, оларның
бурун аялгаларын дыңнап чораан болгаш,
амгы үениң ырыларының аялгаларын эки
билип чадап, ынаар хандыр кирерин орал-
дашкыш-даа, улуг-ла сонугуравас кижиги
болдум. Бодум колдуунда улустуң ырылары,
бурун аялга болгаш классиктиг хөгжүмге
ойнаарынга ынак мен» — деп, ол чугаалады.

Томастың чогадыкчы ажил-ижи чүглө
хөгжүм-биле кызыгаарлаттынмаан. Ол
шүлүк чогаалын шенеп бижип чоруур, че-
чен чогаалга база сундулуг кижиги болду.
Бодунуң бижээни шүлүктеринге аялга
бижээш, ырлап чоруур. Чыгып чыдар
ырыларының, аялгаларының сан-түнү
көвүдөп, хөгжүмчүнүн арга-дуржулганы чыл-
дан чылче бедип орат. Удавас оон ыяңгылыг
ыры-шоору улус-чоннуң аразына тарап,
улусчу, чингине бурун аялгалары сагыш-сет-
килди өөртү бээр дээрзинге чигзинип турбас.

Эрес КОЛ.

Бөгүнгү үндүрүлгөдө:

• Хамаатыларның
эрге-ажыктары-
ның камгалалы 2

• Хомудал дептери
"АМ БАЗА
ДОҢУП
ЭГЕЛЕДИВИС" 3

• Мөөрей, мөөрей
"ДАҢГЫНА-2017" 5

СПАРТАКИА-
ДАНЫ
ОРГАНИЗАС-
ТААН 7

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮТ СОЛУН

Чагыдылга — 2017

ылдың бирги чартында «Шын» солунуң чагыдылгазы
бүгү почта салбырларында болгаш «Тывалечать» КХН-
илеринде бо хүннерде чоруп турар.
гаш «Шынны» үезинде чагыдып алырынче респуб-
рак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувус-
илеривисти, номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	127,22	381,66	763,32
31730 — организацияларга	137,22	411,66	823,32

Хүндүлүг чонувус! «Шын» солунну
үезинде чагыдып номчуңар!

Хүннүң медээлери

КАЖЫЫДАЛЫН ИЛЕРЕТКЕН

Санкт-Петербург хоорайның метрозунга апрель 3-те болган чазылдырышкын-биле холбаштыр ханы кажыыдалды Тыва Республиканың хөй националдыг чонунуң өмүнээзинден Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол илергейлээн.

«Бөгүн чүнү кылганывысты, ажилчын понеделниктин түңнели кандыг болганын дыңнадып четтикпээннине-ле, Санкт-Петербургтан дүвүренчиг медээ келди. Ону дыңнаан боор силер. Метрону хагган, улусту көжүрүп турар. Частыр ийи тургузуг чазылган. Мөчээн кижилерниң өбүлелеринге ханы кажыыдалды Тываның чонунуң өмүнээзинден илергейлеп тур мен. Балыгланганнар дүрген экириин күзедим. Когарааннарның аразында Тываның чурттакчылары бар бе дээрзин тодарадыр дээш, бүгү күженишкенини үндүрер мен. Терроризмге удур национал комитет, истелге органнары ол

халаптың бүгү чылдаганын тодарадырынга бүзүрээр мен. Кичээнгейлиг болуңар. Россияжи чаңгыс чер-чурттугларым! Бистиң төрөөн черивиске тайбың хамыктың мурнунда бистиң сырый демниг болгаш чаңгыс эпиг чоруурустан хамааржыр!» — деп, Шолбан Кара-оол бодунуң блогунга бижээн.

Амы-тынындан чарылганнарның болгаш когарааннарның төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге кажыыдалды Россияның Президентизи Владимир Путин болгаш РФ-тиң Чазаның Даргазы Дмитрий Медведев илергейлээннер. Москваның-биле 17.00 шакта дыңнаткан медээ езугаар алырга, ол халаптың уржундан 10 кижиге өлгөн, 50 кижиге когараан. Россияның Истелге комитетинин удуртукчузу Александр Бастрыкинниң даасканы-биле кеземче херээн оттурган. РФ-тиң Терроризмге удур национал комитетинин талазындан камгалал хемчеглерин күштелдирген.

ҮЕР-ЧАЙЫКТЫ КОНТРОЛЬГА АЛЫР

Үер-чайыктың байдалы муниципалдыг эрге-чагыргаларның болгаш оперативтиг албаннарның хамыкты мурнай контрольдаар чүүлдери болур ужурлуг.

Ындыг сорулганы регион Баштыңы Шолбан Кара-оол Чазакка кожууннар-биле видеоконференция хевирлиг болган аппарат чөвүлел хурапынга салган. «Чоокку үеде Тываның дилээшкын-камгалал отрядының болгаш ХК база ЧС албанының камгалакчылары дежурныйлаары-биле барыын угланышкынче чоруптар. Ол девискээрде улуг хар чагган. Кара-Хөл суурга, Ак-Довурак хоорайга болгаш Сүт-Хөл кожуунга доктаамал дежурныйлаар. Оон аңгыда эрип чыдар сугларны, муниципалдыг тургузугларның ажил-

ижин контрольдаары-биле оперативтиг бөлүктү чорудар мен» — деп, ОБЯ-ның Тывада Кол эргелелиниң начальниги Андрей Назаров дыңнаткан.

Үер-чайыктың уржуктарын чайладыр ажилга киржиринге Кызылда турар 55-ки мотоадыгжы (даг) бригаданың шериг албанныглары белен. Төп шериг округунуң командылаакчызы чөпшээрээн дээрзин Тываның Баштыңы чугаалаан. Эргежок чугула апарган таварылгада регион хөдөөлишкыннерни башкаар болгаш кывар-чаар материалдар-биле хандыарар ужурлуг.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол — муниципалитеттеринин удуртукчуларын чурттакчы чон-биле харылзаалыг болурунче кыйгырган.

ТР-ниң Чазаның парлалга албаны.

ШЕРИГ КАФЕДРАЗЫНЫҢ НАЧАЛЬНИГИН ТАНЫШТЫРГАН

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун эрттирген ажилчын ужуражылгазынга Тываның күрүне университетинин ректору Ольга Хомушкуну шериг кафедрасының начальниги, подполковник Олег Калининни таныштырган. Ол 2017 чылдың апрель 1-ден эгелеп ажилдай берген. Шериг кафедрасының начальнигин дээди өөрөдиге черинче Россияның камгалал сайыды чорудар, албан-дужаалга өөрөдиге черинин ректору дорт томуйлаар.

Шериг кафедрасының дыңнакчылары университетти дооскан соонда, шериг эргелер алыр. Ол кол мергежилге чогумчалыг өөрениринге болгаш шериг белеткелинге немелде быра болур. Амгы үеде кафедраның башкылар составын четчелеп турар. ТывКУ-нуң бирги-ийиги курстарының студентилеринин аразында шериг кафедрасының составынче кирип алыр кылдыр суртаал ажилы идепкейлиг чоруп турар.

55-ки мотоадыгжы (даг) бригадасы-биле сырый харылзааны тудуп алырын Тываның Баштыңы ТывКУ-га сүмэлээн.

Баштайгы үе-чаада шериг кафедрасы Кызылдың чөөн микрорайонунда политехниктиг институттун оран-савазы турган черге ажилдаар. Девискээрни чаартып кылырынга улуг дузаны «Дайынчы ха-дунмалышкы чорук» хөй-ниити организациязы чедирип турар дээрзин ректор Ольга Хомушкуну дыңнаткан.

Аныяктарның хамааты-патриотчу кижизидилгезинге дүүштүр школа-интернаттың баазасында тургустунган республиканың кадет корпусунуң сургуулдарын шефке алырын Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол ТывКУ-нуң шериг кафедрасынга сүмэлээн. Шериг кафедрасының материал-техниктиг баазасын калбартырынга деткимче көргүзеринге, РФ-тиң Камгалал яамызы-биле болгаш сонугралдыг өске-даа албан черлери-биле айтырыгны шиитпирлээринге беленин регионунуң удуртукчузу бүзүрөткен.

Тывага келиринин мурнунда подполковник Олег Калинин Сибиринин федералдыг университетинин шериг-инженер институтунга башкылап турган.

ТывКУ-нуң парлалга төвүнүн медээзи.

Хамаатыларның эрге-ажыктарының камгалалы

БАШКЫЛАР ТӨЛЕВИРЛЕРИН АЛЫРЛАР

Прокурор хыналдазының соонда кожуунда школаның 18 башкызы класс удуртканы болгаш кабинет эргелекчилээни дээш, компенсация төлевирлерин алыр болган.

Кожуун төвүнде ниити-биле ортумак школаның башкылары Эрзинин прокуратуразынче коллективтиг хомудал киригеш, оларның компенсация төлевирлерин үндезин чок казаанын дыңнатканнар. Ол билдиришкынниң соонда кылган хыналдадан илерээни, 2017 чылдың январь 25-те Эрзин ортумак школаның директорунуң №50 дужаалын езугаар сагылга-чурум хажыдышкыны дээш 18 башкыга болгаш школаның 1 фельдшеринге доңгулда чарлаан. Ол хемчегге немей олар-

ның шуптузунуң класс удуртулгазы болгаш кабинет эргелекчилээни дээш, 2017 чылдың январьда компенсация төлевирин казаан.

Доңгулда хүлээдири болгаш класс удуртулгазы болгаш кабинет эргелекчилээни дээш компенсация казыыры күштүг болуру күш-ажыл хоойлужу-дугазында көрдүмзүн. Чижээ, аңаа онааган күш-ажыл хүлээлгелерин ажилдакчының күүсетпээни азы багай күүсеткени дээш, ажил берикчизи ажилдакчыга РФ-тиң Күш-ажыл кодекзинин 189 чүүлүн езугаар сагылга-чурум хемчээни онаарын көргөн. Ол-ла кодекстин 192 чүүлүнүн 1 кезээнде сагылга-чурум хемчээниң долу даңызын кириген: сагындырыг, доңгулда, чогуур барымдаалар езугаар ажилдан үндүрери. Ол-ла, Фе-

дералдыг хоойлуда, уставта болгаш сагылга-чурум дугада дүрүмнерде көрдүмзүн чег онаарын болдурбас дээш 192 чүүлдүн 4 кезээнде айып Ынчангаш директорнуң удуртулгазы болгаш кабинет эргелекчилээни дээш, чылдың январьда 18 башкы болгаш школаның фельдшеринге компенсация төлөв казып, доңгулда чарлаан жаалын хоойлуга чүүлдеп деп санаан. Кожуун прокуратура хоойлуга чүүлдешпес дужаа хаммаарыштыр удурланы кынны кириген. Ону сайгар болгаш директорнуң хоойл чүүлдешпес дужаалын күш болдурган.

Антонина ОНД
Эрзин кожуун
прокурорунуң оралакчы

ХАЖЫДЫШКЫННАРНЫ ЧАЙЛАТКАН

Күрүне азы муниципалдыг ачы-дузаны чедиреринин дугайында хоойлу хажыдышкынын хамаатыларның билдиришкыннеринин соонда кылган прокурор хыналдазы илереткен.

Бөлүк хамаатылар Тыва Республиканың Чер болгаш өңчү-хөреңги яамызы чер участкаларын арендага бээринин дугайында кириген билдиришкыннерин сайгарып тура, хоойлуда көрдүмзүн чүүлдер болдуруп турарын дыңнатканнар. «Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 5 чүүлүнге дүүштүр күрүне болгаш муниципалдыг дузаны дилээн билдиришкын ээлери күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чогуур үезинде болгаш ол

ачы-дузаны чедиреринин стандартыга дүүштүр алыр ужурлуг. Ол ачы-дузаны чедирип турар органнар оларны административтиг регламентке дүүштүр көргүзөр хүлээлгелиглер.

2016 чылдың декабрьда хамаатылар чер участогун арендага бээрин дилеп, «Хөй хүлээлге күүседир төпче» билдиришкын киригеннер. «Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында» Федералдыг хоойлунун нормаларын болгаш административтиг регламентини хажыдып, чер участогун бээринин дугайында хамаатыларның билдиришкыннерин айыткан хуусааында сайгарбаан. Оң түңнелинде күрүне ачы-дузаны дилээн хамаатылар ол ачы-дузаны албаан.

Бо дээрже республиканың Чер болгаш өңчү-хөреңги

яамызының албан-дужаал кижилеринин боттарының алды хүлээлгелерин чогуур негез езугаар күүсетпейн турарын болгаш яамының талазында ажилдакчыларның ажилы контроль чогуунуң уржунда үнгөн хажыдышкыннар болур. Прокурор хыналдазын түңнели-биле илереттинг четпестерни чайладырын дугайында негелдени сайт кириген, ону дораан хандыган. Четпестер чайлаттын билдиришкын ээлериңе кырыларны берген, чер участо-тарын арендааларының кырыларын чарган. Яамының харылзааларының талазы-бо харысалгалыг специализация бо четпестерни болдурган дээш хемчег хүлээткен.

Аяна ОРТ
Кызыл хоорайның прокурату-
рунун улуг дузалакчызы

Медээлер

ХЫНАЛДАНЫ ЭРТТИРГЕН

Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-ның наркотиктиг бүдүмелдер сайгарылгазын контрольдаар эргелели наркотиктиг бүдүмелдер сайгарылгазын чорудуп турар объектилерин, оларның инженер-техниктиг дерилгезинин байданын доктааткан негелделерге дүүшкенин, боттарының албан-хүлээлгези езугаар наркотиктиг бүдүмелдер-биле ажилдаар ажилдакчыларның шииттирип чорбаанын дугайында шынжылгаларны тыпсыр талазы-биле ачы-дузаны чедирип турар.

Наркотиктиг бүдүмелдер сайгарылгазын контрольдаар эргелелин ажилдакчылары март айда «Мөңгүн-Тайга кожуунун төп эмнелгези» ТР-ниң

күрүнениң кадык камгалал албан черинин наркотиктиг бүдүмелдер сайгарылгазын чорудуп турар объектинин, оң инженер-техниктиг дерилгезинин доктаат-

кан негелделерге дүүшкенин хыналдазын эрттирген. Оң түңнели-биле доктааткан негелделерге эмнелгениң наркотиктиг бүдүмелдер сайгарылгазын чорудуп турар объектинин, оң инженер-техниктиг дерилгезинин байданы дүүшпес деп шииттирип үндүргөн, четпестерни эдер талазы-биле сүмелерин кожууну эмнелгезинин кол эмчизин берген.

ТР талазы-биле ИХЯ-ның наркотиктиг бүдүмелдер сайгарылгазын контрольдаар эргелелин медээзи.

ШЕРИГ КУРЛАВЫР ТУРГУСТУНАР

гежилдерге шериг эрттирген 42 хар чедир назылыг солдаттар болгаш сержантылар билдиришкын кирип болур.

Курлавырже кирер кандидаттар эмчи болгаш хан-дамыр шинчилгезин эртер, шериг-учет мергежилин езугаар профессионал-психология талазы-биле шериг албанының негелделеринге дүүшкен болур ужурлуг. Камгалал яамызы-биле баштайгы керээни 3 чылга бригада командири-биле чарар. Чаа керээни 3 чылга, 5 чылга азы курлавырга турарының эң үстүкү назы-харыга чедир оон эвээш хуусаага чарар.

Курлавырга киргеннерни

ай санында белеткел кичээлдеринче болгаш чыл санында шериг чыылдаларынче, курлавырга турганы дээш акша компенсациязын төлөп тургаш хаара тудар. Шериг албан дужаалының болгаш эргелелин шалыңының ай санының 12 хуузу хемчээлдиг төлевирин көргөн. Шериг чыылдаларының үезинде шалыңны долузу-биле төлээр.

Курлавырга турар кылдыр керээ чарып алыр күзелдиг кижилер учетка туруп алганы шериг комиссариаттарынга дилеп кирип болур.

Республиканың шериг комиссариатының медээзи.

АМ БАЗА ДОҢУП ЭГЕЛЕДИВИС»

Барыин-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурда мушкун Чүргүй-оол кудумчузунда ийи каът бажыңнарның идалының дугайында «Айбаангы-даа ындыг-ла ый-ан» деп материал 2016 чылдың ноябрь 8-те №129 «Ын» «Хомудал дептери» рубриканың адаанга үнген. Бажыңнарның соогундан аңаа чурттаар арга чок деп оттакчыларның хомудалдыг чагаазын истээри-биле стийн корреспондентилеривис Кызыл-Мажалыкка четкеш, барыин-Хемчик кожууннуң чагыргазының даргазының амырал хандырылга, энергетика, тудуг, транспорт болгаш отталга-коммунал ажыл-агый талазы-биле оралакчызы Александр Аракчаа-биле ужурашкаш, бажыңнарны чылыдарыш, кандыг хемчеглерни ап турарын тодарадып бижээн.

Аңаа чаа ажыл-херээм биле ук кожуунга сур-лап чорааш, ийи каът наарда чурттакчыларның канчаар ашканын со-одым. Баштай кожуун газының даргазының айыттыгын айтырып, биле харыылаар ора-ны А. Аракчаага бардым. Газы-биле алырга, чы-а системазының септел-орудары-биле ТР-ниң ың курлавыр фондузун-лион рубльди үндүрген, бюджетиниң бот орулга-зындан котельнаяны эде-инга 1 миллион рубль-тыгын. Май 30-ге чедир-ы бүрүнү-биле солуур-чугаалады.

Ысалгалыг ажылдакчы-инединден үнгеш, ийи-кыңнарның чурттакчы-иле ужуражып чугаа-

Монгуш: «Кышты ниити-үгээр, бажыңнарывыста-ың температуразы орту-тап эртивис. Чылыдылга-зының септелгезин арай-ы эгелээш, эчизинге-юзуп чадап турда, улуг-чагган, соок дүшкен,-ле чылыдылга орукта-тап четтиккен. Байдал-рган. Чурттакчыларны-ыргазының даргалары-ралдаткаш, септелге-дың апрель айда, чер-лыг дүжерге уламчы-аазаан. Эрткен күзүн-инган чылыдылга сис-катап чазарлааш, бо-луур. Ону септээринге-ты арттырып алган бис-ожууннуң удуртур-баш-галары чугаалаан.

Рының 11-ден эгелеп-аны одадып, чылыгны-ир звес хөмүр-даштың-ры четчир, ону улус-с болгаш котелдарны-еңнелге одаар болза,-рның чылыы кедергей

Оон башка бо бажыңнарның ара-зынга бомба дүшкен дег оңгул-чиңгил коргунчуу аттыг.

Чурттакчыларга кода девис-кээривиске хүндүткелдиг бооп, арыг-шеверни сагып көрээлиңер, шөө согар болза, чаңгыс кудумчу-дег черде бажыңнар-дыр бо, мында ажы-төл дыка көвей. Уруг-дарывыска үлегерлиг болуп, оларны чараш чүүлге ынак кыл-дыр кижизидип, чечек-чимистен-тарып, өстүрүп көрээлиңер деп кыйгылар кижидир мен».

А.А. Сырат: «Күскү үеде бажыңнарывыс соок, сугнуң ке-лири база үзүктелиишкиннерлиг турган. Чылыгның температу-разы 14-15 градус чедер, эки одай бээр, 16-17 градус че-дер, оон өрүлөвөс. Дыка хөй бажыңнарның кухнялары, удуур, чунар өрээлдери дүдүп турар. Подвал иштинде одал-га системазының трубалары чарык, оон шык бус кээп турар, крышалар ойбак. Бо шупту чет-пестер 20 чыл чедип турар, ынча чылдар иштинде чуртталга-ком-мунал ажыл-агыйының, кожуун, суму чагыргаларының удуртук-чулары огулуг хемчег албааннар.

Бистиң квартираларывысты шагда-ла «обраткаже» кожуп каанын эрткен күзүн билдвис, ынчангаш чылыг таптыг келбес. Ол дугайында чугаалаарга, билдириишкиннер кирирге, бухгалтерлери улусту кончуур, сөглээр, чугаа кылдымас. Чүгле чурттакчыларны буруудадыр.

Бистиң бажыңнарывысты чаагайжыды туттунган бажың-нарга хамаарыштылары болдун-мас. Соок, шык, кижидыдажыр арга чок чыт-бус бүргээн, изиг суг 20 чыл иштинде чок. Квартира-ларда чылыдар херекселдер ко-жуп алган, каттангылыг хептер-лиг чурттап орат. Эде санажылга кылыр бис дээш, мынчага дээр чок. 10 хире квартирада чурттак-чылар пёчка тудуп алган. Анаа соок дээш акша төлөп турар бис. Даргаларга ону чугаалаар-га, дыңнаксавас, чылдагаанын тывыксавас-тыр».

Удуртукчулар-биле чугаа-лашкаш, сеткилим өөрүүр, а чурттакчылар-биле ужурашкаш, муңгараар-дыр мен. Салым-хуузу дыка берге бажыңнар-ла-дыр бо. Ынчалза-даа чогуур хемчеглер алдынып турар-дыр, алызы барып оларның байдалы экижи бээр боор дээрзинге идегеп артым.

Светлана ООРЖАК.

Инвестицияны — Тывага

ТАРДАН ГОЛД — КАА-ХЕМ КОЖУУНГА

Алдын казып тывар компания «Тардан Голд» бүдүрүлгениң хемчээлин улгаттырганындан ажыл-дап турары девискээринге саң-хөө дузазын 2016 чыл-да немей тыпсыр аргалыг апарган.

Ону барымдаалааш, 2017 чылдың март 29-та «Тардан Голд» КХН-ниң чиңгине дирек-тору Олег Лебедев, Каа-Хем кожууннуң чагырга даргазы Алексей Чалан-оол болгаш Кундустуг суму чагыргазының даргазы Владислав Буянды олар керээге ат салганнар. Ол документ езугаар 2017 чылда инвестор (Тардан Голд) му-ниципалдыг тургузугнуң ин-вестиция төлөвилелдеринче 3,2 млн. рубльди тускайлаар хүлээлгени бодунга алган. Чар-дынган дугуржулга Тардан чы-дынындан рудаларны казып тывары болгаш болбаазыра-дыры-биле алдын казып тып турар компанияның инвестиция төлөвилелин күүсеткиже чедир күштүг болур дээрзин талалар дугурушканнар.

Үстүнде айыттыгын акша бүдүрүлгениң чыл санында ко-жууннуң болгаш сумунуң эвээш орулгалыг өг-бүлелериниң уруг-ларынга чаа чыл белектерин садары, кожуун девискээрин чаагайжыдарына материал-дыг дуза чедирери, өртке удур хемчеглерни эрттирери, рес-публикага онза байдалдарны чайладыры дээр ышкаш өске-даа хемчеглерге тускайлап ту-рары акшага кирбес.

Чижээ, бо чылдың эгезинде компания көдээ девискээрлери болгаш чоокку одарларны аш-тап-арыглаарына, регионга үер-чайыктан тывылган онза байдал-дарны чайладырына киришкен болгаш Каа-Хем кожуунга өрт айылының үезинде белеткелге дуза чедирип, кывар-чаар мате-риалдарны тускайлаан. «Вест-ник Каа-Хема» муниципалдыг солунну үндүреринге чарыгдал-

дарны аңгы акшаландыраарын бүдүрүлгө хүлээнген.

Компанияның каттыш-кан социал харысгалгазын баш удур санаарга 4,3 млн. рубль чөдө бээр, ол дээр-ге регионнуң социал-экономиктиг хөгжүлдизинге чыл санында чедирип келгени саң-хөө бол-гаш материалдыг дузазындан 2 катап улуг болуп турар.

Тус черниң чурттакчыла-рын ажылга алыры, тус черниң бараан бүдүрүкчүлери-биле кады ажылдажылганың, чурт-такчы чонга дыңнадыг чеди-рериниң болгаш чугула өске-даа айтырыгларның талазы-биле дугуржулганы чарган. Кожуун чагыргазы бодунуң талазындан инвесторнуң бүдүрүлгө ажыл-чо-рудулгазын чорударына эргежок чугула документи-лерин эң кыска хуусаада, күштүг болуп турар хоойлужудулганың негелде-лерин хажытпайн сайгарарын, бүдүрүлгө херек чер участо-ктарын арендага бээрин, а ол ышкаш компанияның ат-алдарын бедидип, девискээрни сайзы-радырына идегелдиг партнер кылдыр кожууннуң чурттакчы-ларынга көргүзеринге деткимче бээрин хүлээнген.

AurianMinigAB Россияга геология-шинчилел чорудар болгаш алдын казып турар швед компания. Компанияның төлөвилелдери Забайкалье крайда, Хакасия болгаш Тыва республикаларда боттанып ту-рар. Компанияның активтеринде 5 төлөвилел кирген, ында алдын казып тывар Тарадан болгаш Солкокон бүдүрүлгелер бол-гаш геология-шинчилелдиң 3 төлөвилели база бар. Оларның бирээзи Кара-Белдирде алдын казып тывар Centerra Gold ка-нада компания болур. Алдын-руда курлавырында 30 хире тонна алдын бар. AurianMining компанияның акцияларын Firt-NortPremie шөлдеринде садып турар.

Айлана ЧООДУ.

ТУДУГЖУЛАРЫ ТЫВАЛАР

Бистиң республиканың экономиказынга бодунуң үлүүн көскүзү-биле ки-рип эгелээн даштыкы компанияларның бирээ-зи азербайджан компания Benkons Group Azerbaijan.

Оң бир чижээ найысылал Кызыл хоорайда Чүлдүм кудум-чузунда, Улуг-Хемниң эринде амгы үениң аалчылар бажыңын Benkons Group Azerbaijan компанияның «Бенконс» КХН-ниң тудуп турары. Аалчылар бажыңының тудуунда ажылдап турар тудугжуларның хөй кезии Тываның чурттакчылары. Чүгле тускай мергежилдиг специали-стер херек ажылдарны кылы-рынга өскээртен кижилерни бо компания чалап турар.

Туттунуп турар аалчылар бажыңын бо чылын ажылгалга

кириер. Аңаа ажылдаарын-га аңгы-аңгы мергежил-диг 70 хире ажылчын херек апар. «Бенконс»-туң чиңгине директорунуң чугаазы-биле алырга, ол ажылчыннарны база республиканың иштинден ши-лип ап, өөредип, чаа отель (аалчылар бажыңы) Сибирде эң эки боор кылдыр ажылдаа-рынга белеткээр херек. Отелиди тударына компания 2 миллиард рубльди кириген, ол чарыгдал-дарны 5-6 чыл дургузунда эги-дип ап болур.

Республиканың чурттак-чыларының хөй кезиниң бода-лы-биле алырга, Benkons Group Azerbaijan компания биске эң ажыктыг компания. Чүге дээр-ге ол Тывадан чүнү-даа үндүр сөөртпейн турар.

«Шынның» корр.

баның 2016 чылдың ноябрь эгезинде тырттырган чуруу.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

Күрүне албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң системазының талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның чамдык доктаалдарына өскерилгелер киирериниң дугайында

2017 чылдың март 30 № 127 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Күш-ажыл кодекзиниң 145 чүүлүнүн 2 кезээнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2008 чылдың декабрь 12-де «Тыва Республиканың күрүне албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң чаа системаларын киирериниң дугайында» № 720 доктаалына дараазында өскерилгелерни киирер:

1) доктаалга дараазында 71 пунктуу немээр:

«71. Күрүне албан черлериниң тургучуларының бүрүн эргелерин болгаш хүлээлгелерин күүседип турар Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органдары нормативтиг эрге-хоойлу актыларын чорударына хамаарыштырган айтырыглар талазы-биле боттарының нормативтиг эрге-хоойлу актыларын бо чурумга дүүштүр кылыр.»;

2) Тыва Республиканың күрүне албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң чаа системаларын доктаадырының дугайында дүрүмде:

а) 19 пунктууң ийги абазында «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели» деп сөстөр-биле солугур, «ортумак» деп сөстү «айда ортумак» деп сөстөр-биле солугур;

б) 21 пунктуда:

бирги абзацка «күрүне албан чериниң ажил-чорудулгазының болгаш оон удуртукчузунун ажилының үрө-түннелдиниң көргүзүлгелерин чедип алганының түннелдери-биле» деп сөстөрни немээр;

дөрткү абзацты дараазында эдилге-биле илередир:

«Саң-хөө хандырылганының шупту дөстөринден тургустунар албан черлериниң удуртукчуларының, удуртукчуларының оралакчыларының, кол бухгалтерлериниң айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан черлериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының деңзигүүрүн календарылыг чылга санаар. Албан чериниң удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан чериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының деңзигүүрүн тус-тус удуртукчуларның, удуртукчуларның оралакчыларының, кол бухгалтерлериниң айда ортумак шалыңнарын ол албан чериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарына үлээниниң аргазы-биле тодарыдыр. Айда ортумак шалың хемчээлин тодарыдыр Россия Федерациязының Чазаның 2007 чылдың декабрь 24-те «Ортумак күш-ажыл төлевирин санаар чурумнун онзагайларының дугайында» № 922 доктаалына дүүштүр боттандыраар.»;

бешки абзацты дараазында эдилге-биле илередир:

«албан черлериниң удуртукчуларының айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан черлериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

дараазында уткалыг абзацты немээр:

«Албан чериниң ажил-чорудулгазының болгаш оон удуртукчузунун ажилының үрө-түннелдиниң көргүзүлгелерин шуптузун күүсеткен болгаш деткимче хевирлиг төлевирни эң улуг хемчээлге алган таварылгада, албан чериниң удуртукчузунга күш-ажыл төлевириниң негелделерин доктаадып тура, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы бо пунктууң бешки абазына дүүштүр доктааттыг-ан айда ортумак шалың төлевириниң деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин эрттирбесин хандырыларының чугулазын барымдаалаар ужурулг.».

2. Тыва Республиканың Чазаның 2009 чылдың июль 14-те № 348 доктаалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың күрүне арга-арыг ажил-агыиының казна болгаш автономнуг албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң дугайында дүрүмге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 3.6 пунктуда «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели» деп сөстөр-биле солугур, «ортумак» деп сөстү «айда ортумак» деп сөстөр-биле солугур;

2) 3.8 пунктуу дараазында эдилге-биле илередир:

«3.8. Саң-хөө хандырылганының шупту дөстөринден тургустунар албан черлериниң удуртукчуларының, удуртукчуларының оралакчыларының, кол бухгалтерлериниң айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан черлериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының деңзигүүрүн тус-тус удуртукчуларның, удуртукчуларның оралакчыларының, кол бухгалтерлериниң айда ортумак шалыңнарына үлээниниң аргазы-биле тодарыдыр. Айда ортумак шалың хемчээлин тодарыдыр Россия Федерациязының Чазаның 2007 чылдың декабрь 24-те «Ортумак күш-ажыл төлевирин санаар чурумнун онзагайларының дугайында» № 922 доктаалына дүүштүр боттандыраар.»;

3) 3.9 пунктуу дараазында эдилге-биле илередир:

«3.9. Албан черлериниң удуртукчуларының айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан черлериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыиының талазы-биле күрүне комитеди 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

3. Тыва Республиканың Чазаның 2015 чылдың июль 16-да №357 доктаалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың күрүне арга-арыг ажил-агыиының өвредилге организацияларының ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң системазының дугайында дүрүмнүн 2.10 пунктууна дараазында өскерилгелерни киирер:

1) алдыгы абзацты дараазында эдил-

ге-биле илередир:

«Саң-хөө хандырылганының бүгү дөстөриниң күсели-биле тургустунар өвредилге организациязының удуртукчузунун айда ортумак шалыңнарының болгаш ол организацияның ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

2) чедиги абзацта «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели» деп сөстөр-биле солугур, «ортумак» деп сөстү «айда ортумак» деп сөстөр-биле солугур;

4. Тыва Республиканың Чазаның 2015 чылдың сентябрь 28-те № 463 доктаалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың Культура яамызының чагыргазында турар күрүнеңиң культу-ра болгаш уран чүүл албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң дугайында дүрүмге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 11 пунктуу дараазында эдилге-биле илередир:

«11. Культура албан чериниң удуртукчузунун айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан чериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

2) 22 пунктуда «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели» деп сөстөр-биле солугур, «ортумак» деп сөстү «айда ортумак» деп сөстөр-биле солугур;

5. Тыва Республиканың Чазаның 2015 чылдың октябрь 30-де № 494 доктаалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың күрүнеңиң медицина организацияларының ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң адырлар аайы-биле системазының дугайында дүрүмнүн 44 пунктууң үшкү абазына дараазында өскерилгелерни киирер:

«Медицина организациязының удуртукчузунун айда ортумак шалыңнарының болгаш ол медицина организациязының ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

6. Тыва Республиканың Чазаның 2016 чылдың апрель 22-де № 121 доктаалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызының чагыргазында турар «Парлалга ажил-чорудулгазы» база «Радио дамчыдылганы болгаш телевидение адырында ажил-чорудулга» ажил-чорудулга хевириниң аайы-биле күрүне албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң дугайында дүрүмнүн 20 пунктууна дараазында өскерилгелерни киирер:

1) бирги абзацты дараазында эдилге-биле илередир:

«20. Албан чериниң удуртукчузунун айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан чериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

2) 20 пунктууң ийги абазында «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели»

деп сөстөр-биле солугур, «ортумак сөстү «айда ортумак» деп сөстөр солугур;

7. Тыва Республиканың Чазаның 2016 чылдың июль 7-де № 292 таалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң социал хандырылганының күрүне организацияларының ажилдакчыларының ажил төлевириниң дугайында дүрүмге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 3.3 пунктуу дараазында эдилге-биле илередир:

«3.3. Албан чериниң удуртукчузунун айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан чериниң ажилдакчыларының ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин албан чериниң тургучузузунун бүрүгелерин болгаш хүлээлгелерин күүсө турар Тыва Республиканың күүсө эрге-чагырга органы 1-ден 3 катап кылдыр тургузар.»;

2) 3.7 пунктуда «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели» деп сөстөр-биле солугур, «ортумак» деп сөстү «айда ортумак» деп сөстөр-биле солугур;

3) 4.3 пунктууң 4 таблицазы «Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының анаа болгаш мониторинг, өг-бүлелерге болгаш уругларга социал дуза төптөри, ни хевирниң стационар албан черлериниң деп турушта «аарыг кижилерни» деп сөстөрни «хандырылганы кижилер» деп сөстөр-биле солугур, «ол албан черлериниң хандырыкчы болгаш ажилдакчы составы-биле» деп сөстөрни кааптар;

8. Тыва Республиканың Чазаның 2016 чылдың сентябрь 8-те № 3 доктаалы-биле бадылаттыг Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының чагыргазында турар Кызыл болгаш Ак-Довуур хоорайларның, кожууннарның чурттакчы чонну ажилга хаара тудар төптөрүн – күрүнеңиң казна албан черлериниң ажилдакчыларының күш-ажыл төлевириниң системазының дугайында дүрүмге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 3.3 пунктуу дараазында эдилге-биле илередир:

«3.3. Албан чериниң удуртукчузунун айда ортумак шалыңнарының болгаш ол албан чериниң ажилдакчыларының айда ортумак шалыңнарының (удуртукчузунун, удуртукчузунун оралакчызының, кол бухгалтериниң шалыңнарын санавакка) деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнелин 1-ден 3 катап хөй кылдыр тургузар.»;

2) 3.7 пунктуда «эң үстүкү деңзигүүрүн» деп сөстөрни «деңзигүүрүнүн эң үстүкү деңнели» деп сөстөр-биле солугур, «ортумак» деп сөстү «айда ортумак» деп сөстөр-биле солугур.

9. Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының тус чер бот-башкарылга органдарына нормативтиг эрге-хоойлу актыларын чорударына хамаарышкан айтырыглар талазы-биле нормативтиг эрге-хоойлу актыларын бо доктаалга дүүштүр кылырын сүмелээр.

12. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар, «Эрге-хоойлу медээлериниң албан езузунун интернет-порталына» («www.pravo.gov.ru») болгаш «Интернет» информация-телекоммуникация четкизинде Тыва Республиканың албан езузунун сайтына киирер.

Тыва Республиканың Баштыны
Ш. КАРА-ООП

Мөөрей, мөөрей

ДАҢГЫНА-2017»

Михаил аттыг культура Кунгуртугун ортумак шко-
ланын директорунун өөредилге-
индиге талазы-биле оралакчызы
Доржу 5-тен 8-ки классчы-
а аразына «Даңгына – 2017» деп
мөөрейни бедик деңгелге удуртуп
турган.

Мөөрейни деткичилер зал сыңмас
кылып келген. Мөөрейге он дөрт
класстын өөреникчизи боттары
адын камгалаан. «Даңгына –
2017» атка сески класстын өөреникчизи
Сурунур төлөптүг болган. Бирги
сески класстын өөреникчизи Наран-
ды, ийги черни алдыгы класстын
өөреникчизи Шончалай Сагаачы чаалап

алганнар. «Көрүкчүнүн сонургалына» смс
бадылаашкын-биле эң хөй баллга сески
класстын өөреникчизи Ринченмаа Артна
төлөптүг болган. Арткан уругларны номина-
циялар аайы-биле шаңнап-мактаан.

Шииткечилерге түнел үндүрери нарын
болган. Чүге дизе уруг бүрүзүнүн идик-хеви,
уран талантызы, айтырылгала шын, тода
харыылары, чараш национал платяелерлиг
боттарын сценага алдынып билири кайгам-
чык, бот-тускайлаң.

Тере-хөлчүлөр өзүп орав чараш чечектер
дег уругларынга эки өөредилгени, аас-кежи-
ти, күзөлдери бүдүп чоруурун күзеп, дыңзыг
адыш часкаашкыннары-биле деткидилер.

Уран СОНАМ,
уран чүүл школазының директору.

Авторнуң тырттырган чуруу.

«ТЕХНИКТЕР
ХООРАЙЫ»

Республиканың немелде
өөредилге төвү 2017 чылдың
март айның 30-нүн хүнүнде Каа-
Хем суурнун дугаары 2 орту-
мак школазына «Техниктер хоо-
райы» деп республика чергелиг
мөөрейни эрттирген.

Аңаа Тываның 15 кожуннарындан
болгаш Кызыл, Ак-Довурак хоорайлар-
дан 82 өөреникчи киришкен. Ук мөө-
рейни техникага сонургалдыг өөре-
никчилериниң аразындан тергиннерин
илередип тывары-биле эрттирип турар.
Мөөрейниң кол сорулгазы – өөре-
никчилериниң техникага сонургалын
сайырадыры болгаш немей хөй уруг-
ларны бо угланышкынче хаара тудары.

Мөөрейниң байырыг аядышы-
кынынга республиканың немелде
өөредилге төвүнүн даргазының ора-
лакчызы Т.В. Ефимова сөс алгаш,
киржикчилерге чедишкыннерин, эң-
не төлөптүглерге тиелелгени күззэн.
Байырыг аядышына Кызылдың
болгаш Каа-Хем суурнун немелде
өөредилге төптөринден өөреникчилер
ыры, сам-танчыларны киржикчилерге
бараалгатканнар.

Номинациялар аайы-биле мөө-
рейниң тиелекчилерин жюри кижигүн-
нери илереткеннер. «Чазаныкчы-
конструкторлар» 5-8 класстар а-
разына 1-ги чер Монгуш Владислав
Сүт-Хөл кожунунун «Салгал» немелде
өөредилге төвү; 9-11 класстар аразына
1-ги чер Соян Чаян, Межегей суурнун

школазы; «Эге техниктиг чогаадылга»
4-6 класстар аразына 1-ги чер Ерьягин
Данил, Таңдының «Челээш» немелде
өөредилге төвү; «Техниктиг чогаадылга»
7-8 класстар аразына 1-ги чер Иргит
Сенди, Мугур-Аксы суурнун «Угулза»
немелде өөредилге төвү; 9-11 класстар
аразына 1-ги чер Храменко Максим,
Кызылдың немелде өөредилге төвү;
«Авиамодель кылыры» 5-8 класстар
аразына 1-ги чер Мамышев Никита,
Сарыг-Септин немелде өөредилге төвү;
9-11 класстар аразына 1-ги чер Шырап
Саин, Туранның № 2 школазы; «Хеме
чогаадыры» 5-8 класстар аразына
1-ги чер Монгуш Долаан, Кызылдың
№4 школазы; 9-11 класстар аразын-
га 1-ги чер Раздобреев Владислав,
Кызылдың №4 школазы; «Чаартыкчы
болгаш чогаадыкчы ажил» 5-8 клас-
стар аразына 1-ги чер Пяткин Никита,
Бай-Хаак суурнун «Челээш» немелде
өөредилге төвү; 9-11 класстар аразына
1-ги чер Ондар Аганак, Кызылдың №9
гимназиясы; «Робот техниказы» 5-8
класстар аразына 1-ги чер Кочкина Да-
рья, Кызылдың немелде өөредилге төвү;
«Башкы ажилы» 1-ги чер Чамзы Чингиз
Хулер-оолович, Сарыг-Сеп суурнун
немелде өөредилге төвү; 1-ги чер Дамдын
Марат Борагаевич, «Тываның кадет
корпузу».

Тиелекчилерге болгаш оларны бе-
леткзэн башкыларга республиканың
немелде өөредилге төвүнүн хүндүлел
бижиктерин тывыскан.

Михаил АГБАН,
Республиканың немелде
өөредилге төвүнүн методизи.

УРАН СӨСТЕН УГААН
СЕРГЭЭР

арт 18. Частың чылыг, чырык
ериниң бирээзи. Кызылдың №5
а-гимназиязының хуралдаар
а. Өөреникчилериниң хөглүг-
шимзэн-даажы мыжырашкан
ар-ла. Хоорай школаларының
еникчилериниң чылдың-на
ирип турары уран номчулга
ейинге киржир дзэн оолдар,
лар башкылары-биле кады
да чыгып турары бо.

ылчаан бо мөөрейни №5 школа-
аның тыва дыл болгаш чогаал
а-РФ-тин ниити өөредилгезиниң
ажылдакчызы Ефросинья Бичен-
ндар удуртуп турар. 1999 чылда
он уран номчулга мөөрейи ам 18-
ртири ол. Е.Б. Ондар мөөрейниң
ар юбилейинге шыңгыы белеткел
юрудуп эгелей берген. Мынча хөй
аң дургузунда уругларның уран
ынакшыл, сонургалын оттуруп,
изиг күзели-биле мөөрей эртти-
харысалганы эки тура-биле
ап, аңаа сагыш-сеткилинден
тиелекчилерни хей-аът кирип,
мактаар акша-төгерикти, белек-
юду тып ажилдап чоруурун каш
зунда мөөрейниң жюри кижигүнү
ылдап келгеш эскерип, магадап
Башкыны найысылал Кызылда
а ажилдап чорууру зш-өөрү,
ы ол дзэш аажок хүндүлээр, ма-
ран чогаалга бердинишкынниң,
адын, ынакшылдың мөөрейиниң
лериниң саны чылдан чылче
деп турары Ефросинья Бичен-
а база ооң коллегалары – Кызыл
а школаларының тыва дыл бол-
а башкыларының эскертинмес
диг ажил-ижиниң үре-түннели-
ртем-техниканың чаартылгалыг,
а депшилгелиг үезинде, хамык
орус дыл башкылаашкыны бол-
ыкы дыл өөредиринче угланган
а салгалывыс төрзэн дылын
а, төрзэн чогаалына ынак бол-
а чоргаарланып чорууру кижилер
эрзин кол сорулгазы болдуруп,
чы езу-биле ажилдап чорууру
аны маадырлыг башкы-дыр деп
иле чугаалап болур. Ындыг
арбын көвей болган тудум
ылывыс, төрзэн чогаалывыс,
урустун келир үези бүзүрелдиг
дээрзинге бүзүрөп болур-дур.
омчулга мөөрейиниң доктаамал

жюри кижигүннери ТР-ниң Улустун артизи
Надежда Наксыл, ТР-ниң алдарлыг арти-
зи Виктор Наксыл, эртем ажилдакчызы,
педагогика эртемнериниң кандидады
Маргарита Базыр-ооловна Кунгаа олар
бо удаада ажил-херзэниң аайы-биле кзэл
шыдавайн бардылар. Россияның Чогаал-
чылар эвилелиниң кижигүнү, Тываның
Барыкаан аттыг чогаал мөөрейиниң лау-
реады, ТКУ-нун литературлуг музейиниң
эргелекчизи, шүлүкчү башкы Мария
Амын-ооловна Күжүгетке удурткан жюри
кежигүннери чыгып келдвис. Чаңыл
езугаар беш баллдыг система-биле
ажылдааш, кижигүн бүрүзү тус-тузунда
салган демдзэниң аайы-биле эң шыырак
киржикчилерни тодарадып алган соонда,
ниитизи-биле түннээш, тиелекчини тода-
радыр сорулгавысты күштүг хевээр артар
деп дугурушкаш, ажилывыс эгеледвис.

Мөөрейниң бөгүнгү темазы «А.С.
Пушкин. Очулгалар». Ынчангаш бо уран
номчулганы Пушкинниң чогаалдарын
тыва дылче очулдуруп эгелзенинден бээр
80 чылынга тураскааткан. Бо удаада 33
мөөрейжи А.С. Пушкинниң аңгы-аңгы
чогаалдарының очулгазын номчуду-
лар. Улуг орус шүлүкчүнүн чогаалдарын
Тываның Улустун чогаалчылары С.Б.
Пюрбюнун, С.С. Сюрюн-оолдун, М.Б.
Кенин-Лопсанниң, Ю.Ш. Кюнегештин,
А.А. Даржайны, Н.Ш. Кууларның болгаш
чогаалчы Салчак Тамбаның, күрүне ажил-
дакчызы чораан Матпа Хомушкунун очул-
дурганы-биле уруглар, оолдар күүсетти.
Чүнү-даа мурнай мөөрейниң эрткеннге
хамаарыштыр эки чүүлдерин онзалап
айтып көрейин. Дыка хөй уруглар А.С.
Пушкинниң «Евгений Онегин» деп поэма-
зындан Татьянаның Онегинге чагаазын
кижи бүрүзү бодунуу-биле бир тускай
номчааннар. Найысылал Кызылдың шко-
лаларындан хөй оолдар бо мөөрейге улуг
сонургалдыг киржип турары өөрүнчүг.
Оон аңгыда уран номчулганы бөлүү-биле
таарыштыр үлежи күүседир арганы
өөреникчилер боттандырып эгелзенин
чаа чүүл деп эскерип, башкыларның
чогаадыкчы ажилдап турарын онзалап
айтыксадым. Өөреникчилер башкызының
берген онаалгазын күүседип турар звес,

а ылап сагыш-сеткилинден, чогаалга
сонургалының девии-биле уран ном-
чулгада киржип турары илден. Дыка улуг
чогаалдарны безин шээжи-биле билир,
сцена шимчээшкыннерин чогумчалыг
ажылгап, тыва аян-биле күүседип тура-
рын таалап-биле дыңнадывыс. Бир звес
төрзэн дылын эки билбес, ону хүндүлөвес,
аңаа чоргаарланмас оол азы уруг болза,
ынча улуг чогаалды шээжилеп-даа шыда-
вас, утказынче сиңнигип, шигээди-даа
албас. Доктаамал тыва дылда чугаала-
жып турар көдээ школаның звес, а хоо-
рай школаларының өөреникчилери хи-
реде бо мөөрейжи уруглар, оолдарның
төрзэн дылынга сонургалы, чоргааралы
күштүг-дүр деп эскердвис. Ол база-
ла тыва дыл, чогаал башкыларының
кызымаккай ажилының үре-түннели
ышкажыл. Мөөрейниң көрүкчүлерин төп
телевидениениң бир дугаар каналының
«Голос дети» төлөвилелиниң киржикчизи,
бирги шиллден чедишкынниң эрткен
Ай-Кыс Кыргыс өөртүп, чараш ырыны
бараалгатты.

Күүседикчилерге хамаарыштыр чугаа-
лаар болза, бир-ле дугаарында сценаже
үнген Мөңге-Байыр Монгуштуң шаңналче
кирбейн барганы хомуданчыг болду. Ол
дыка аянын, тода, бодунга бүзүрелдиг
номчуду, сценаже үнүп чаңчыкпаанындан
девидзэни ол боор, барык сөөлзүредир
утту каапкаш, ол дораан ыңай болду, эге-
леп алган аяны-биле төндүрген болза,
бирги черни чайлыг алып турган. Чинчи
Сюрюнмааның күүселдези меңээ дыка
чараш болду. Ол №11 школаның 11 «в»
класының өөреникчизи-дир. Эң баштай-
гы, бирги ынакшылга бүргеткен чалыы
кысчыгаштың сагыш-сеткилин ол пөрүк,
чассыг, хожу үнү-биле дыка-ла бүзүренич
күүсетти. Мен чааскаан шиитпирлээр
турган болзумза, ол тиелекчилер санынче
кире берген турар ийик. Ынчалза-даа өске
жюри кижигүннериниң хүлээп көргени бир
аңгы болганындан ол база шаңнал четпейн
барды. № 5 школаның 9-ку классчызы
Багыр Ондардан зш-өөрү езулуг үлегер
ап болур-дур, ынчанмайн канчаар, уран
номчулгага ооң арга-дуржулгазы улуг, тыва
театрның сценазына бичии оолдарның

рольдарын ол аңгы-аңгы шиилерге каш-
даа удаа ойнаанын билир бис.

Мөөрейниң кошок талаларын айтып-
шаан, дараазында чылын ол частырыг-
лар катап-таттынмас болзун деп күзедим.
Элзэн хөй уруглар, оолдар чиңгине тыва
аянче кол кичээнгени угландыры чугу-
ла, чүге дизе олар чамдык тыва сөстөрүн
утказын чедир билбейн турарындан ийик-
пе шын звес адап турар. Чижээлээрге,
«ызыгууртан» деп сестү «кайыын?»
деп айтырыга харыылаттынып чорууру
сөс деп бодап турары-биле өскээр адап
турар. Оон аңгыда «чанчын, дага, сен-
чи, доңа, чаа-чалбак» дзэн ышкаш
сөстөрни шын звес адап турар чижектерни
хөйүн айтып болур. Чамдык уругларның
сөстөрни адаарында чиңгине тыва аян
сагыттынмайн турар таварылгалар дыка
илден дыңналыр. Домактың утказының
аайы-биле ылгап айтыр сөстөрни звес,
а өскелерин онзалап, соора ылгап айтып
турары бо-ла эскертине бээр-дир. Чагааны
бир кижжи-биле чугаалажып турар ышкаш
кылдыр номчуп турары частырыг-дыр. Бо
четпестерни эдип алыры-биле башкылар
ам-даа чедир ажилдаар ужурулуг.

Ам мөөрейниң тиелекчилери-биле та-
ныштырайн. Бирги черни №5 школаның
11-ги класының өөреникчизи Альбина
Ириль чаалап алды (башкызы Ч.И. Калин-
дуу). Ийги черни Допума Монгуш (школа
№ 11, 10 класс, а үшкү черни Айгуль Ендан
(школа № 3, 11 класс) олар элзэн.

Номинациялар аайы-биле тиелекчи-
лер: «Көрүкчүнүн сонургалы» — Эрес
Дагбалдай, «Артисчизи дзэш» — Айлуна
Куулар, «Тускай аян» — Чайзана Монгуш,
«Сагыш-сеткилдиг девии» — Айрана Ка-
ра-оол (школа № 2, 9 класс), «Тиелепгеже
чүткүл» — Ай-Чүрек Салчак (школа №12,
9 класс).

Түннелинде мындыг чүүлду чугаа-
лаксадым. Чылдан чылче ажи-төлдү
төрзэн дылын эки билир кижилер кылдыр
өстүрүп кижизидери нарыдап орав. Ын-
чангаш тыва дыл башкыларының ажилы
улам дүшкүүрөп орав үеде ажилыңарны
черле кошокш кындырбайн, холуңар
дыңзыг, күштүг сорулгалыг ажилдаарын
силер бүгүдеге күзедим, эргим башкылар.
Төрзэн дылывыстың келир үези, төрзэн
чогаалывыстың сайзыралы дзэш сагыш
аарып чорууруңар дзэш мөгейип тур бис.

Светлана ДАЧЫН-ХОО,
жюри кижигүнү.

«ШЫННЫН» почтазындан

ЭРТКЕН ҮЕДЕН
БОЛУУШКУННАР

Бистер ынчан 1 класс бис. Күс. Жежээликтей апарган. Уругларны көөрүмге, аажок маңажып турарлар. Айтырарымга, хем кыдыында артистер келген дээр болду. Мен база ынаар маңнап-ла кагдым. Чеде бээримге, хемеден артистер дээр улузу дүжүп тур. Кончуг кадыг брезент, улуг тоннарлыг, балыкчылар кедер улуг резин идиктерлиг орус улус болду.

Сөөлүндө билдингени болза, «Неотправленное письмо» деп кинонун сөөлү кадрларын Улуг-Хемниң Баян-Кол үстү, даглар баарына тырттырып турган чүве-дир.

«Тува – перекресток времен» деп кинода үжүк-бижик билбес чорукту узуткап, чонну өөредип турарын ында көргүскөн. Самбыра мурнунда айтыр ыяш туткан кыс кижидээр Баян-Кол чурттуг авамның кады ойнап өскөн эки Диинмей Байкара-дыр. Ол чок болган хире. Ооң уруу Чечена Монгуш Бай-Хаакта даштыкы дыл башкызы деп дыңнаан мен. Канчап билир, уруг-дары, уйнуктары ол кинону көрө берзе, солун бооп чадавас дээр бижидим.

Мария ТЮЛЮШ.
Шагаан-Арыг хоорай.

ИЕ КИЖИ –
АЛДЫН ХҮН

«Шын» солунга 2017 чылдың февраль 11-де үнгөн Буяна Уваннайның «Ие сөзү – эм» деп материалын номчааш, амыдыралдың кайгамчыктыг чажыттарын бижээн деп түңнелге келдим.

Мээң Ава бурганым мени чүглө өстүрүп каан звес, келир үеде амыдыралымны ийи-үш харлыымдан өттүр көрүп, кайгап ханмайн чораан. Чанынга олуртуп алгаш, эргеледип, эгиннерим суйбап, сөглээн сестери карактарымга бо-ла чуруттунуп келир.

Авам 57 харлыында эттинмес аарыгдан аарый бээрге, Бай-Тайгада эм-таңныг башкыга чедирип, Кызылга он ийи айның кончуг соогунда онкология эмнелгезинге чыттырып каан мен. Оон ажаап турумда, авам бичии када чангаш кел оглум, бичии чылай бээрге кээр сен дээр, чандырылган кижиде. Чоруурумда куспактааш, чаактарымны чыттап, эки чедип алырын күзеп каан. Үш айның төңчүзүндө суурумга эккеп алганымда, ай-даа четпээнде бурганнаан.

Болган таварылга

АНАЙ-КАРА
БИЛЕ
АШАК-ООЛ

Шаанда колхоз даргазының өг-бүлезинге 6 оолдун аразынагачаңгыс Анай-Кара деп чараш уруг кыс бооп өзүп, үе-чергеи оолдарның караанга көскүлөң апарган.

Ынчан техникум дооскан мал эмчи-зи эртемниг оол О-Шынаага ажилдап чедип келген. Ооң адын Алдын-оол Салчакович дээр. Боду кончуг кижизиг, ажил-ишке ынак оол болган. Ол оолдун мөзүлүүнө суурнун чону чаптааш, Ашак-оол-даа дээр, Хемчик-оол-даа деп адаар апарган.

Частың чылыг чаагай үези шонуп, аныяктарның сагыш-сеткилин дүймедип келген. Ашак-оол ажилдап чоруп тургаш, даргазы Григорьевичинин алдын даңгыназын ээлдирип, хандыр таныжып чоруп турда, суур кадайлары Анай-Караның

Төрүттүнгенинден бээр (1909-2009) 100 чылдаанында Баян-Талада авамның хөөрүнге Кызылдан барып чедип, өлең-сиген үнгөн кавайын долгандыр артыш-биле айызап, тайгатаңдыларымче, төрүттүнген Ак, Алаш хемнер, тайгаларынче ак сүдүмнү алга-йөрээлдер номчуп, чашкыладым-даа. Ада-иевиз чер кырынга арыннары көстүп чораан үезинде дириг бурганнарымыс-тыр.

Ам кол бижири дээр сактыышыным. Ынчан 1956 чыл, Баян-Тала суурумга кыштаан мен. Ада-ием колхозтун төрүүр хоюн кадарып, кедээр Кадыр-Орук-Аксы дээр черниң чоогунда Кара-Адырга кыштааннар. Бодумга хала чок, ында-хаа кирип келир хоочу аарыгыг турган мен. Бир хүн ол аарыым кирип келген. Суурнун эмчизи-даа дуза кадып чадап каан. Ам мырыңай медедел чок, тынмас чыдырымда, мага-бодум сооп келген дижи. Хамык улус коргуп, хөөкүй авамны эккелген. Авам ыглап-сыктап, эът-кежи соой берген оглун тургуза тыртып куспактап, хөрээнге чыпшыр тудуп алгаш, арын-бачын суйбап, ош-кап-чыттап олурда, холдарым шимчеп келген-дир. Оон билдирер-билдирбес, чоорту оожум тынып, караам көрүп

ада-иезинге дыңнадылканнар. Ол эртемниг Хемчик чурттуг чараш оолду суурнун хорам дээр кыстары көрүскөп, бүдүү айтыртынып шаг болганнар. Арга чадаарда мынчаар ырлажып-даа турганнар:

Кежээлдерде киноже
кеттинипкеш, чедер мен.
Сураглааным амдыы оол
сураа безин чоул.
Даргавыстың уруу-биле
талыгырда көдээде.
Оолчугашка дужар дээр,
орта черле чадаштым.

Ол үелерде Ашак-оол биле Анай-Кара элээн-не ханылажы бергеннер. Бир эртен конторага Ашак-оолду даргазы өрээлинче кыйгырткан. Оолга ол эпиг чөптүү-биле мынча дээр: «Силерни дыңнадым, уруумну силерге берип шыдавас мен. Уруум хөй акыларлыг кижиде, акыларының хеп-сынын чужур, авазының дузалакчызы, өске уруглар чок звес, соксап көрүңер!»

Бо чугааның соонда оол муңгарап шаг болган. Ам канчаар аайлашпаан салымны дээр аныяктар ыглажып-сыктажып чарылганнар-дыр. Аал-чурт-тук, эртем билигилг оол чүге торлурул,

келген-дир мен. Оон чоорту мага-бодум чылып келгеш, дидиреп эгелээн мен.

Буяна Уваннайның бижири кааны, Австралияга болган элдептиг хуулгаазын мени база шак-ла ынчаар эргип эрткен-дир деп, ону номчааш, бодап олурар-дыр мен. Австралияга болган болуушкун-биле демей, ыңдыг хуулгаазына таварышкан, ам-даа чурттап чоруур дириг херечи болган-дыр мен. Хуулгаазын чүглө иеден төрзүн чаш уругларга звес, шору өзүп келген төлдерге таваржып болур-дур деп түңнелге келдим. Ооң дириг херечилери – бодумнун дуңмаларым, суурмунун хоочун чурттакчылары, эмнеп чораан эмчим Саяна Кыргысовна.

Ие кижиде – алдын Хүн, Ие сөзү – эм. Буяна Уваннайның ол материалын өг-бүлө бүгүдөзиге шыгап, номчуп, ажы-төлдериңерге чагып-сургап чоруңар, чонум. Бодумнун амыдыралымга таварышкан хуулгаазынын таныштырып бижидим, та бүзүрөңер, та бүзүрөңөңер, чонум.

Сарыг-оол САНЧЫ
(Базыр-оол),
чогаалчы.
Кызыл хоорай.

Хемчиинче аъттаныпкан. Ынакшаан кыс таныжын сактып, пат бооп арткан. Ынакшаан чүректөр ынчаар чарылган. Удаваанда Анай-Кара оол божаан, адазын дөззүн болган, адын Кара-оол деп адап алганнар.

Чылдар эртип, амыдырал өскерлип, Анай-Кара бодунун чаңгыс чер-чурттуу-биле баш кожуп чурттай бергеннер. Ашак-кадай кызыл-дустаан, уруу-даа эртем-билиг четпейн барган. Ортумак амыдырал тудуп, эш-өөрлери-биле хире-хире хөглөп чорда, назын улгадып, пенсия назыны чедип, хүндүлүг дыштанылгаче үнгөн. Биезги чараш даңгына кайда боор, танытынмас кылдыр өскерилген, кыраан. Оглу-даа өскөн, хөй дуңмаларының, чээннеринин улуг акызы, даайы бооп Хемчик-оол адазы дег мөзүлүг эр болган. Хоорайда ажилдап, чурттап чоруур.

Ол үеде Эрзин, Тес чону арай-ла бүдүүлүк, чер-чурт ылгажыр турганышын. Мындыг таварылгалар чаңгыс звес удаа болганын улуг кижилер сактып чугаалажып органын дыңнаан мен.

Клара ЧИҢМИТ.
Самагалдай суур.

БАШКЫМ ДУГАЙЫНДА

деп бижээн одуруг сагыжымда артып калган. Оон эртем-билигн чедип алдым. Башкым-биле кады чаңгыс албан черинге сырый харылзаалыг ажилдап чордум. Ол өөредилге эргелелинин методиктиг кабинетинин эргелекчизинге, мен уруглар албан черлеринин методизинге 26 чыл иштинде кады ажилдап, ооң байлак дуржулгазын өөренип, шингээдиң алганымга чоргаарланып чоруур мен.

Амгы үеде бистер, өөреникчилери, ажы-төлдүг, алган эштеривиске шынчы, башкывыстың адын сыкпайн, ажил-иштиң аңгы-аңгы адырларында эки ажилдап, чурттап чор бис. Олар Александр Донгак, үлегерлиг мөгө ада Юрий Седен-оол Дус-Дагда, Тес-Хем кожунда малчын Тамбов Шойдак, тудугжу Константин Намчыл-Хуурак, Кызылдың башкы колледжинде башкы Елизавета Монгуш, үлегерлиг ава Ирина Донгак, бо хүннерде Санкт-Петербург хоорайда ажилдап, чурттап чоруур чогаалчы Ольга Доржу. Оон ыңай эң-не чоргаарланып чоруур эштеривистиң «адының бажы эрте хоя-даа» берген болза, оларны маңаа сактыры артык звес. Алдарлыг сыгытчы-выс Геннадий Чаш, дээр эртемниг эмчи

Алдын-кыс Маадыр-ооловна, Алексей Монгуш дээр оон-да эштеримни чоргаарал-биле адап. Бо бүгү чедиишкиннерге башкы улуг-хуузу улуг.

Раиса Шойдановна кара-ажылдаан түңнелинде «Күш-ажы хоочуну» аттын эдилекчизи, Н.К. Шаңналын алган, ол ышкаш өөредилге яамызының тергил бек аттын эдилекчизи. Ажы-төлептиг кижилер кылдыр кижилер Улуг уруу Анай-Хаак Лопсан-Сере кожунун Төлээлекчилер хурадаргазының оралакчызы, а оглу А. Донгак Кызыл кожунун чагырга кем-херек үлгедиишкиннерин бол талазы-биле оралакчызы.

Башкымга канчаар-даа аажо гаарланып, хүндүлөп чоруур мөңгө чакта чаа 70 харлаанын тавары өг-бүлөвистиң мурнунда эң-не сеткилди күзеп, быжыг кадыкш омакшылды, аас-кежикти йөрээди Людмила ХОВА

РФ-тин иити өөредилге
хүндүлүг ажилдак
күш-ажылдың хө

ДУЗУН АЖЫДЫП
БОЛБАС

Бо чылын январь 14-те «Шын» солунга «Тыва хүреш дугайында» деп мээр бижээни чүлүм парлаттынган. Ону мен А. Бьяковтун мээр бижээни ады-биле «Тыва хүреш федерациязының ады бижээни мен».

Ук чүлүмдүн кол утказы – амгы үеде тыва хуушандакы езулалдарның хажыттынып турары хүреш салыкчыларының хөглүг звес, турум козга аңгыда тыва мөгелеринин девип турары моолдар демей апарганы. Маңаа улаштыр база катап бичи каайн, эвээш чурттакчылыг, кажык ышкаш, бичи вага «Чаан», «Күчүт» мөгө деп аттар арай таары хире. Тываның төөгүзүндө чүглө «Арзылаң» мөгө ат турган болгай. Бо чүлүмге хамаарыштыр март А. Бьяковтун ады-биле «Тыва хүреш чоннун чоргалы» деп чүлүм үнгөн. Ол бижики мээр бижээни чүлүм доктаап, шүгүмчүлел кылган болду. Шүгүмчүлел багай чүве чок, ынчалза-даа дузун ажыдып бол Шүгүмчүлээр-даа болза, уткалыг шүгүмчүлээр бол.

А. Бьяков мээр хамаарыштыр мындыг шүгүмчүлелден оранчок чыдып калган азы чоокку чылды хүреш көрбөзүн» деп бижээн. Аңаа чөпшээрешпес чүге дизе мен тыва хүрештин сайзыралындан чы калган болзумза, солун-сеткүүлге ыңдыг ханы утка материал бижиш шыдавас ийик мен. Эш Бьяков «адааргак» деп база бижээн. Менде ыңдыг багай чаң чогу-ла шын. Бирээде ол.

Ийиде, менден кошкак кижиде болза, арагал будаалып каар ийик. Ийе, байырлал санында-ла хү көрүп чаңчыкпаан мен, ыңдыг чай-хос-даа турб. Бүгү назынымда шагдаа ажылынга чоннун амдыжы дээр, дүн-хүн дивейн дуржулгалыг кем-хө үлгедикчилери-биле «хүрежиң» чораан, коргар чү даа чок амытан мен. Ол дээрге езулуг дидим кижиде ажылы-дыр. А хүреш оон өске, байырлал шын тайбың оюн-тоглаага хамааржыр.

Март 14-те тыва теледамчыдылгага хүреш гайында «Ажык чугаа» болду. Аңаа тыва хүреш федерациязының оралакчызы Владимир Кара-Мон биле ийи кижиде кириштилер. Бо «Ажык чугаага» В. Кара-Монгуш сөс алгаш, республикада тыва хүреш сайзырап турарын болгаш тыва мөгелер моолдар удаа-дараа октап турарын чугаалады. Мактан ышкаш дыңналыр-дыр, ооң орнунга моол мөгелер биле доктаамал арга-дуржулга солчуп турар бис болза! Бо-ла «Ажык чугаага» аалчылар тыва мөгелер «Даг-Иргек», «Ирбиш» деп аттарны берзе канды деп айтырыг көдүрүп, элээн сайгарып чоруй. А соксап кагдылар. Оон огулуг түңнел үнмези ийе! Маңаа база бир немел каар чүвем, Тываның «Күчүт» мөгелерин республика иштинде болуп тур хүрештерге хүрежирин соксаткаш, делегей чергел аренапарже үндүрер болза эки-дир. Ынчан харын тыва хүреш сайзырап турар деп болур.

Даш-оол КАРА-КА

— аныяктарның
идепкейиниң чылы

СПОРТАКИАДАНЫ ОРГАНИЗАСТААН

Кызыл хоорайда аныяк башкы-
лар чөвүлелиниң даргазы,
Кызыл 2 дугаар школазын-
иң башкызы Айдың Вя-
вович Кууларның кириген
аныяктарның бот-
тотканын чылында хоорайның
башкыларының аразында
спортиаданы организастан
ерин шийтирилээн.

Грамматкага хаакка маңаары,
стол тенниси болгаш эштининиң
алары кирген. Тайга станция-
дан хаак маргылдаанын

эстафетазына бир командадан-на 2
эр, 2 херэжен спортчулар киришкен.
Спорттун бо хевиринге Кызылдың 2 дугаар
школазының найралдыг командасы бир-
ги, 4 дугаар биле 12 дугаар школаларның
аныяк башкылары ийги, үшкү черлерге
төлөтпөгү болганнар.

25 метр черге сугга эштинге команда
бүрүзүндөн 1 эр, 1 херэжен башкылар
киришкен. Маңаа 8 дугаар школаның ко-
мандасы бирги, 15 дугаар лицейниң баш-
кылары — ийги, 9 дугаар гимназияның
командасы үшкү черлерни тус-тузунда
алганнар.

Баскетбол ойнаарына команда
бүрүзүндөн 3 эр, 2 херэжен башкылар
ойнаан. Кызылдың 3 дугаар школазының
башкылары ук маргылдаага эки белет-
кенгенин көргүзүп, чемпион атка төлөтпөгү
болганнар. Ийи биле үшкү черлерни 2 бол-
гаш 8 дугаар школаларның спортчулары
эзлээннер.

Эң сөөлүндө стол теннинге 1 эр, 1
херэжен спортчулардан тургустунган

командалар аразында
ойнаан. Маңаа Кызыл
хоорайның уруглар
садтарының шилин-
дек командасының
кижизидикчи башкы-
лары түңнел оюнунда
2 дугаар школаның
башкыларын уткаш,
чемпионнааннар. Үшкү
шаңналга 3 дугаар
школаның командасы
төлөтпөгү болган.

Владимир
ЧАДАМБА.

Авторнуң тырт-
тырган чуруктары.

ПРЕЛЬДЕ БАРЫЫН-ХЕМЧИК ЭРТТИРЕР

и үеде хаагыг залдарга эртип турар тыва хурушка республика мар-
т апрель айның төңчүзүндө Барыын-Хемчик кожуунуң төлээлери

унуң төлээлери маргылдааны март айда эрттиргеш, маргылдааның
гаар шилчири кубокту, ужаны болгаш аңаа немей Тожу черниң байлаа
рыын-Хемчик кожуунуң чагырга даргазы Альберт Сарыгларга болгаш
спортчуларынга байырланчыг байдалга дамчытканын бистиң фото-
тивис Владимир ЧАДАМБА чурукка тырттырып алган.

Парлалга-конференциясы

НАЙЫСЫЛАДЫ ЧААГАЙЖЫДЫП...

ТР-ниң туризм төвүнге Кызылдың
Төлээлекчилер хуралының депутат-
тары биле мэрияның төлээлери
“Хоорайга чурттаарына таарым-
чалыг байдалды тургузары” деп
федералдыг төлөвилелдин угла-
ныышкыннарын, “Чечектелген
Кызыл” деп мөөрейниң чаартыл-
галарын массалыг информация
чепсектериниң журналистеринге
таныштырган.

“Чаңгыс демниг Россия” партиясының
“Хоорайның девискээри” деп төлөвилелдин
аайы-биле “Хоорайга чурттаарына таа-
рымчалыг байдалды тургузары” деп муни-
ципалдыг программаны амыдыралга бот-
тандырып эгелээр. Чурттун девискээрин
чаагайжыдып, чурттаарына таарымчалыг
кылдыр аян-шинчи кириеринге РФ-тиң Ча-
заа 20 млрд. рубльди үндүрер сорулгалыг.
Программа 2017-2021 чылга чедир улам-
чылаар” — деп, Кызылдың Төлээлекчилер
хуралының даргазының оралакчызы Аяс
Лопсан чугаалады.

Кызылдың мэриясының хоорайның
ажыл-агыг департаментизиниң начальни-
гиниң оралакчызы Елена Годяеваның
чугаазы-биле алырга, федералдыг
төлөвилелдин адаа-биле хөй аал чурттаар
бажыңнарның болгаш хөй-ниити девиск-
кээрлерин чаагайжыдары-биле “Кады
бис!” деп мөөрейни чарлаан.

Найысылалдың идепкейжи чурттакчы-
лары, эргелеп-башкаар компаниялар хөй
аал чурттаар каът бажыңнарның девиск-
кээрлерин чаагайжыдары-биле чагыглар-
ны апрель 20-ге чедир кирип болур. Бо
хүндө 35 чагыг бар.

Кызылдың Төлээлекчилер хуралы-
ның, мэрияның ажилдакчылары журна-
листтерниң айтырыгларына харыылаан.

Эльвира Лифанова, Россияның
Журналистер эвилелиниң Тывада
салбырының даргазы:

— Бо программаже бажыңнарның де-
вискээринге видеохайгаарал тургузары
көрдүнгөн бе? Чаагайжыдылгача чурт-
такчылар киржир бе?

Елена Годяева:

— Бо чылын видеохайгаарал дуга-
йында арга-сүмени төлөвилелче кайы-
даа регион кирибээн. Ынчалза-даа чурт-
такчы чоннуң кириген саналдарын
өөрөңп көргөш, келир чылын бо пункту-
ну кирип алырының аргазы бар. Кечил-
оол, Калинин кудумчуларының хөй аал
чурттаар бажыңнарының чурттакчы-
лары боттарының акша-төгери-биле
видеохайгааралдарны тургузуп алган.

Хөй аал чурттаар бажыңнарның
чурттакчылары чаагайжыдылга (оңгар
казар, херим будуур, ажилдакчыларны
ашкарып-чемгерер...) ажилына киржир
ужурлуг. Күрүне бо хире деткимче берип
турда, канчап анаа олурар бис. Чурттап
турар чериниң девискээринде кылды-
нып турар ажилдарны олар хыналдага
алыр. Ол дээрже хамааты кижиниң эки-
тура-биле киржилгези, чурттап турар
бажыңы чараш, көрүштүг, чаш ажи-
төлгө таарымчалыг болзун дээн күзели,
күш-ажылчы идепкейи болур.

Алтынай Чимит, “Плюс-Информ”
солун:

— Бажыңының девискээрин чаагай-
жыдар талазы-биле кайы бажыңның

чурттакчылары эң-не идепкейлиг
болганын?

Елена Годяева:

— Чүлдүм 42 дугаар бажыңның чурт-
такчылары бир дугаар чагыгны кириген.
Олар чаагайжыдар девискээриниң маке-
дин бөзүн кылып алганнар.

Шончалай Ховалыг, “Шын” солун:

— Найысылалдың хөй каът бажың-
нарында хөлөзилеп чурттап турар ха-
маатылар эвээш эвес. Олар мөөрейге
киржир эргелиг бе?

Кызылдың мэриясының хоорайның
ажыл-агыг департаментизиниң началь-
ниги Николай Алдачы:

— Маңаа хамаарыштыр алыр болза,
хөлөзилеп турар улустар керээ чарган
турар болгай. Оларның күзели, сонуур-
галы бар болза, чүге киржип болбас деп.

Беш чыл дургузунда бо программаның
ачызында хөй аал чурттаар каът бажың-
нарның болгаш хөй-ниити девискээрлерин
чаагайжыдып, найысылалывысты таныт-
тымас кылдыр өскерттип алырывыстың
магадылалы улуг. Ынчангаш бо чылын
мөөрейге киржип четтикпейн барган
чурттакчылар чагыгларны келир чы-
лын кирип болур дээрзин парлалга-
конференциясының эрттирикчилери
айытты.

Найысылалда 234 бажың чанының
девискээрлери бар. Оларның аразында бо
чылын Калинин 24, 24 а, 26, 26 а, Чүлдүм
42, Кечил-оол 1 г, Кочетов 45 дээш оон-
даа өске кудумчуларның хөй аал чурттаар
каът бажыңнарының чурттакчылары дыка
идепкейлиг киржип, чагыгларын кириген.

Хөй-ниити девискээрлериниң чаагай-
жыдарының талазы-биле 11 төлөвилелди
(Аныяктар сесерлии, Национал парк,
чадаг-терге оруу...) ажилдап кылган.
Аныяктар сесерлиин чаагайжыдарына
Тываның күрүне университеди киржир
күзелин илередип, идепкейлиг киржип
кирипкен. Төлөвилел бүрүзүн хөй-ниити
хуралдарына сайгарып, чурттакчы чоннуң
санал-оналдарын дыңнап таныштырар.

Хөй аал чурттаар каът бажыңнарның
девискээрлерин чаагайжыдарынче бажың
чанынче эртер оруктарның септелгези,
чырык-биле хандырылгасы, дыштанып
олурар сандайлар, бок төгөр урнарлар
тургузары кирип турар. Немелде даңзыда
кирген ажилдар: уругларга ойнаар бол-
гаш спортчу маргылдаалар эрттирер
шөлчүгештерни, улуг назылыгларга шы-
дыраалаар, дыштаныр черлер тургузары
болгаш ногаанчыдылга.

Кызылдың Төлээлекчилер хуралының
депутады Роман Поманисочкин чылдың-
на эртип турар “Чечектелген Кызыл” деп
мөөрейниң бо чылын шаңнал фондузун
400000 рубльге чедир өстүргөн дээрзин
дыңнаткан. Мөөрейниң кол негелдези
чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга
мурнунда бажың чаны кандыг байдалга
турганын, ооң соонда кандыг апарганын
фото-чуруктар-биле бадыткап, тырттыр-
ганы болур. Чагыгларны апрель 1-ден июль
20-ге чедир Кызылдың мэриясының ду-
жаап болур. Телевидениеге, солуннар-
га, сайтыларга, социал четкилерге мөөрейни
чырытканы дээш, журналистер ортузунга
мөөрейни база чарлаан. Тиилекчилерни
найысылалдың хүнүндө шаңнап-мактаар.
Шончалай ХОВАЛЫГ.

Сүт-Хөл кожуун чагыргазы, Төлээлекчилер хуралы болгаш өөредилге эргелели
Сүт-Хөл кожуунуң хүндүлүг чурттакчызы, күш-ажылдың хоочуну, Тыва АССР-ниң
алдарлыг башкызы, РФ-тиң Улус өөредилгезиниң тергини

Түмен-Байыр Арын-оолович ООРЖАКТЫҢ

аар аарыгдан чок болганы-биле ооң ажы-төлүңге, чоок кижилеринге, чонунга ханы
кажыдалын илергейлеп тур.

Кызылдың башкы институтунуң физика, математика факультетин дооскаш, Бора-
Тайга ортумак школазынга математика башкылап ажилдаан. Алдан-Маадыр 8 чыл
школазынга 5-8 класстарга математика башкызы, 1963-1965, 1967-1985, 1992-1994
чылдарда Алдан-Маадыр ортумак школазын директорлап ажилдаан. Ниитизи-биле
удуртулга ажилына 30 чыл ажилдаан.

Түмен-Байыр Арын-оолович хылдыг хөгжүм оркестрин, хорну улуг улуска,
өөреникчилерге боду тургузуп, баянга ойнап берип чораан. 1996 чылдан 2009 чылга
chedir суурнуң музыка школазынга баян клазынга башкылап турган.

Түмен-Байыр Арын-оолович төрзүн черинге, школазынга хөйүн кылган, аныяк
салгалга амыдыралчы дуржулганын дамчыдып берип чораан.

Ажыт-йишке кызымаккай, оожум-топтуг башкыларның башкызы башкывыстың
чырык окур-хевири бистиң чүректеривиске кезээ мөңгедө дириг болуп артар.

ТЕРГИИН БИЛИГЛИГ СПЕЦИАЛИСТ — сураглыг «ПЛЕХАНОВКАНЫҢ» ДООЗУКЧУЛАРЫН ЫНЧААР ҮНӨЛЭЭР

«Россияның Г.В. Плеханов аттыг экономиктиг университети» деп атты дыңнааш, чамдык улус ооң доозукчулары чүгле экономист мергежилдик кижилер деп санаар. Аңаа тергийн эки техниктиг билигни база чедип ап болурун шупту улус кайын билер. Ооң уламындан инженер болуксаар кижилер «Плехановканы» оюп эрте бээр. Ол шын эвес.

ЧҮГЛЕ ЭКОНОМИКА ЭВЕС...

Россияның Г.В. Плеханов аттыг экономиктиг университети 110 чыл бурунгаар ажыттыг, чурттуң экономика талазы-биле улуг дээн дээди өөредилге черлеринин бирээзи деп санадып турар. Ол бодунуң доозукчуларына чүгле экономика талазы-биле быжыг билигни берип турар эвес, техниктиг эртемнерге база өөредип турар. Чижээ, «Технологтук машиналар болгаш дериг-херекселдер» деп угланышкын университетте эң баштайгыларның бирээзи. Бо угланышкынның специалистерин «Гостиница-ресторан, туризм болгаш спорт индустриязы» деп факультет белеткеп турар. Ында ресторан бизнестиниң кафедрасы база бар.

Плеханов университети бурунгу төөгүлүг-даа болза, студентилерге чаа үениң билиин чедирип, тургузуун, факультеттерин, кафедраларның, аттарын, эртемнерни чаартып, үе-биле деңге басып ораарын демдеглээр херек. Ынчангаш ооң доозукчулары ада-чурттуң экономиказынга, үлөтпүрүнге, эртемниге негеттинип турар.

Чижээ, ресторан бизнестиниң кафедрасына студентилерни «Технологтук машиналар болгаш дериг-херекселдер» деп чугула инженер угланышкыннарга белеткеп турар (мергежили — «Аъш-чем бүдүрүлгезиниң машиналары болгаш аппараттары»), «Продукцияның технологиязы болгаш хөй-ниитиниң чөмөнчилгезин органиастаары» (мергежили — «Ресторан херээниң технологиязы болгаш органиастаашкыны»), «Продукцияның технологиязы болгаш хөй-ниитиниң чөмөнчилгезин органиастаары» (мергежили — «Дүргөн чөмгөрер бүдүрүлгелерниң технологиязы болгаш органиастаашкыны»), «Менеджмент»

(мергежили — «Ресторан бизнестиниң менеджментини» болгаш «Ресторан-гостиница бизнестиниң бүдүрүлгелеринге менеджмент»).

Кафедраларның болгаш чамдык эртемнерниң аттарында «бизнес» деп сөстүн кирип турары номчукчуну дүвүрөтпезин. Чугаа болза, хамыктың мурнунда инженер эртемнерге өөредириниң дугайында болуп турар. А «бизнес» дээр-ге өөренип алган теоретиктиг билиглерин херек кырында ажыглап болур арга-дыр.

Бо эртемнерге өөредилгени кирип өөренир хевирге бакалавриат программанын езугаар (өөренир хуусаазы — 4 чыл) бюджет-даа, керээлиг-даа үндезинге чорудар. Дөрт чыл өөренигенин соонда, дээди эртем дугайында күрүнениң бадылааны дипломун бээр, шилип алган мергежилдин езугаар бакалаврның чадазын база немей тыпсыр.

Бакалавриаттың доозукчулары ооң соонда өөредилгени магистр программалар-биле уламчылап болур (өөренир хуусаазы — 2 чыл). Магистрлерни «Технологтук машиналар болгаш дериг-херекселдер» деп угланышкыга (мергежили — «Ресторан индустриязының техниктиг комплекстерини» болгаш «Менеджмент» (мергежили — «Аъш-чем индустриязынга менеджмент»)) өөредир.

Доозукчу бакалаврларның 60 хире хуузуңуң өске угланышкыннарның бюджет магистратуразынче өөренип кирип турары солун. Маңаа, «Плехановкага» инженер эвес, а өске, чижээ, эргелеп-башкарылга угланышкынынче кирип турар.

Магистратураны дооскан соонда, студентилер аспирантураже кирип алыр аргалыг.

ДЕЛГЕМ ПРОФИЛЬДИГ ШЫРАК ЭРТЕМНИГ КИЖИ

Кафедрага өөредилгени амгы үеде мындыг байдалдыг кылдыр тургузуп каан: бир талазында доозукчуларга профессионал ханы билигни чедип алыр арганы тывыскан, а өскезинде — рынок негелдизин барымдаалап аңгы-аңгы ажыл-чорудулганы боттандырып шыдаар делгем профильдиг специалистерни белеткээр.

Кафедрага делегей деңгелдиг профессионалдарны белеткээр сорулга-биле өөредилге программасынга Autodesk AutoCAD, Anylogic, Microsoft Point, Microsoft

Excel дээн ышкаш чүүлдерни кириген.

Бо мергежилге өөредилгезин дооскаш, доозукчулар машина тудушкунунга чижилге кырып шыдаар продукцияны төлөвилээриниң, санаарының амгы үедеги аргаларын болгаш дериг-херекселдерин, математиктиг, физиктиг болгаш компьютерлиг модель тургузарына үндөйлөп тургузар аргалыг болур. Садыг-технологтук дериг-херекселдерниң бүгү хевирлерин төлөвилээр, бүдүрери, садары, ажылгаары, сертификация тыпсыры — гостиница бизнестиниң кафедрасының доозукчуларының аргаларының долу даңзызы эвес-тир. Маңаа бүдүрүлгени эргелеп-башкарының хоойлуларын билирин база немээр херек — аңаа база мында өөредип турар. Ооң түңнелинде факультеттиң доозукчузу дээр-ге кайгамчык техниктиг эртемниг белен топ-менеджер-дир! Амгы Россияда чедишпейн турар специалист.

СТУДЕНТИНИ АЖЫЛ МАНАП ТУРДА...

Келир үениң специализиниң баш ыжар айтыры — дээди өөредилге черин дооскаш, дипломну алгаш... оон кайнаар баарыл? Кандыг ажыл кылыр мен, бодунуң өөренип алган билиглеримни практика кырынга ажыглап шыдаар мен бе? Эскээр чугаалаарга, мени хереглээр чер бар бе?

Ресторан бизнестиниң кафедрасының доозукчузуңуң мурнунга ыңдыг айтырыг тургустунмайн турар. Чүге дээр-ге кафедра адырлар бүдүрүлгелери-биле ажыл-агыйы харылзаалыг. Кафедраның дыка хөй башкылары боттарының ажыл-чорудулгазын эртем-бүдүрүлге ажылы-биле холбаштырып, студентилерни олче калбаа-биле хаара тудуп турар. Ынчангаш улуг курстарның барык бүгү студентилери дипломун алгаш, ажылдаар черлерин билерлер, оларны ында манап турар.

Өске база бир чугула айтырыг бар. Бөгүнгү аныяк специалист келир үеде канчаар депшип болурул? Оларның дыка хөй бистиң чуртувуста дыка хөй болбаа-зырадылга бүдүрүлгелеринге болгаш

садыг үлөтпүрүнге ажылдап, төлөв белеткел кылыр, чедирер, сервис кылыр көргүзөр бүдүрүлгелерниң үдүчүлары болуп турар. Ындыг адырларды хөйүндөн оларга негелде дээрзи билдингир. Оон аңгыда азы үлөтпүрү амгы үеде көдүрүлүп турарын барымдаалаар херек.

Кафедраларның доозукчулары лап турар база бир албан-дужа бөлүү бар, ол дээр-ге кол конструктор кол инженерлер, кол специалистер (кол энергетик, кол механик, кол металлург болгаш өске-даа).

Адак соонда кижиниң бодунуң билиг болурун кым-даа хорувайн турар. Кафедралар болгаш факультеттер каннарда бодунуң бүдүрүлгезин дый алыр билиглерин четчир. Бодунуң херээн ажыдары — дыка хөй кижилерниң күзели. Ынчалза-даа дык кижилер аңаа дуржулга болгаш билиг чогуңдан күш четпес болуп «Плехановканың» доозукчулары бүгү четчир. Өөредилге үезинде кыш даштыкы дылдарны база шинчип ап болур, а ол дээр-ге делегей деңгелдериниң оруу-дур.

ЧҮГЛЕ АЪШ-ЧЕМ ЭВЕС...

Ресторан бизнестиниң кафедрасы «Бистиң доозукчуларымыс амыдыг делгем орукту ажыдып турар» — чугаалажырынга ынак. Чүге?

Чүге дээр-ге ресторан бизнестиниң өөредип турар дериг-херекселдериниң физиктиг хоойлуларын гаш принциптеринге чагыртып кылдыр болур. Соодулга дериг-херекселдериниң ыңдыг, механиктиг болгаш өске-дирлелерни база ынчаар кылган.

Ынчангаш ол кафедраның доозукчулары чүгле аъш-чем үлөтпүрүнге, ресторан азы гостиница бизнестинге эвес, а аңаа-даа ажылдап шыдаар. Чүге дээр-ге ол инженер кижидир. Улуг үжүк-бижиир ИНЖЕНЕР кижидир!

Виталий Иванович ПЕВН-ниң кафедра эргелекчиси

Айтырыг тургузар телефоннар:
Москвада 910-415-4467 Дмитрий Зибров,
Кызылда (39422) 2-34-00.

Уважаемые гости и жители Республики Тыва!

Компания АО «ТываЭНЕРГО» уведомляет о временном ограничении подачи электричества ввиду запланированного текущего ремонта оборудования:

- 04 апреля 2017 г. с 13.00 до 17.00 чч. — 2 раза по 30 минут в указанный период: п. Балгазын, с. Краснояровка, с. Марачевка, с. Сой, с. Владимировка, с. Ильинка, с. Самагалтай, с. Эрзин;
- 12 апреля 2017 г. с 14.00 до 17.00 чч. п. Эрбек, п. Сукпак.
- 13 апреля 2017 г. с 13.00 до 17.00 чч. микрорайоны г. Кызыла — пром.зона, ИТК-2, ООО «Восток», наркология, психиатрическая больница, ООО «Ойна».

По всем вопросам электроснабжения для потребителей АО «ТываЭнерго» работает телефон «горячей линии» 8-800-1000-380 (звонок бесплатный).

Ыраккы Каа-Хемде төпчүткен одалгалыг тира садып турар, шөлү 115 дөрбелчин метр 2 автомашина тургузар төпчүткен одалгалыг ражыг. Харылзажыр телефону: 8-906-998-

Вавилин этпээнде (Вавилинский затон) черде асфальтылыг орук чоогунда ийи кожоток деп-дески черлер садып турар. Бир херимнеп каан. Ийи аңгы кылдыр-даа са болур.

Документилери бар. Тел.: 8-923-552-214

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
яамызы.
Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн — 2-01-35.
Кол редакторнун оралакчызы — 2-17-91.
Секретарь А.А. Эртин — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.-Б. Оюн, А.А. Лагбы) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нитилел-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. С.Ө. Ооржак).
Экономика, үлөтпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору Д.С. Монгуш, корр. С.А. Даргын-оол).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргеп, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору А.Н. Соян, корр. Э.Н. Кол).
Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак).
Фотокорреспондент В.Ф. Чадамба.
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.
Нити телефон — 2-30-69. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 301018105000000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаннун Тыва Республика талазы-биле эргелепи «Шын» солуну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккөн. Харчилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлаттыг материалдарын торларының бодалдары редакцияның туруктуу дүүлөй барып болур. Айыттыг саннары өске-даа фактылары, дыңнадылары дээр айт боттары харылзаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — 11530, организацияларга — 31730. Солун неделяда үш каттап үнер. Хемчээли 3 парлаар ама. Номери парлагже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

солуннун сайтызы: //shyn.ru / электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 16017 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 49